

LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRAS

Biudžetinė įstaiga, Didžioji g. 17/1, LT-01128 Vilnius tel. (8 5) 231 4139, faks. (8 5) 279 1033, el. p. centras@genocid.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 191428780

Grant Arthur Gochin

2018-07-18 Nr. 14R-52

DĖL INFORMACIJOS PATEIKIMO

Atsakydami į Jūsų raštą informuojame, kad išsamiai susipažinome su Jūsų pateikta medžiaga.

Pranešame, kad Jūsų pateiktoje medžiagoje neradome duomenų, dėl kurių galėtume iš esmės pakeisti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau LGGRT centro) išvadą dėl Jono Noreikos, o Jūsų reikalaujamos priimti išvados galimai pažeidžia LR Konstituciją ir kt. teisės aktus.

Platesnę argumentaciją pateikiame atsakydami į Jūsų iškeltus teiginius – klausimus.

1. „Kaip Jūs paaiškintumėte jūsų ir mano mokslininkų skirtingas išvadas?“

Jūsų pateiktų išvadų negalime laikyti mokslinėmis ir objektyviomis dėl šių aplinkybių:

- a) jos nėra realizuotos istoriografinių prieigų principu;
- b) jos kritikuotinos istorinių tyrimų metodologijos požiūriu;
- c) jų, kaip mokslinių, nėra patvirtinę istorijos mokslo specialistai, dirbantys mokslo įstaigose;
- d) Jūsų „*istorikai Andrius Kulikauskas ir Evaldas Balčiūnas*“ akademinuose sluoksniuose nėra žinomi kaip profesionalūs istorikai; jie viešoje erdvėje labiau žinomi savo kontraversinėmis nuostatomis, kurios gali įtakoti išankstinį neobjektyvumą. (Ši neobjektyvumą akivaizdžiai atskleidžia daromos prielaidos, kad Jonas Noreika tarnavo ne tik nacių, bet ir sovietų režimui (neva buvo „Smerš“ agentas), taip pat kitos akivaizdžius faktus ignoruojančios išvados bei Jūsų rašte esami teiginių prieštaravimai);
- e) kai kurios Jūsų daromos išvados (pvz., Jono Noreikos prilyginimas Hitleriui ir Stalinui, lietuvių nacionalistų partijos prilyginimas nacių ar komunistų partijoms, teiginiai „*lietuvių atsakomybė už nusikaltimus prieš žmoniją*“, „*žydų likimą visaip sprendė lietuviai*“, „*lietuviai nužudė šimtus žydų*“, „*naciai netyrė Štuthof'o kalinių*“, „*Jonas Noreika buvo Lietuvos ir žmonijos priešas*“, „*Jonas Noreika įvairiai nusikalto prieš žmoniją*“, „*Juozo Brazaičio-*

Ambrazevičiaus bei Lietuvos laikinosios vyriausybės nusikaltimus engiant Lietuvos žydus“ ir kt.) sietinos ne su mokslu, o su okupacinių laikotarpių propagandiniu neobjektyvumu ir dezinformacija bei galimai prieštarauja LR Konstitucijai.

Atkreipiame dėmesį, kad tautų atsakomybės (kaltės) principas, kurį taikote kai kuriuose savo teiginiuose, buvo naudojamas XX amžiaus genocidams vykdyti.

LR Konstitucijos 25 str. skelbia: „Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“

Visuotinai priimta nekaltumo prezumpcija ir LR Konstitucijos 31 str. skelbia: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.“

Dar kartą pabrėžiame, kad Jonas Noreika yra reabilituotas LR Aukščiausiojo Teismo, o Laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas Juozas Brazaitis–Ambrazevičius – JAV Teisingumo ministerijos (1975 m. sausio 13 d. JAV Kongreso Teismų komiteto Imigracijos, pilietybės ir tarptautinės teisės pakomitečio pirmininkas Joshua Eilbergas pranešė: "Siunčiu nukopijuotą Imigracijos ir natūralizacijos tarnybos raštą, kuriame konstatuojama, kad J. Brazaitis ir J. Šlepetys buvo išbraukti iš Jungtinėse Valstijose gyvenančių nacių karo nusikaltimais įtariamųjų sąrašo ir kad jų atžvilgiu vykdyti tyrimai buvo sustabdyti. Tai padaryta remiantis Imigracijos ir natūralizacijos tarnybos sprendimu, kad nėra šių asmenų antisemitinės arba pronacistinės veiklos įrodymų. Tikiuosi, kad šis dokumentas padės dviem minėtiems vyrams ir jų draugams išsivaduoti iš suspaudimo ir nevilties dėl jiems iškeltų kaltinimų." (*Joshua Eilbergo raštas Algimantui Gečiui, 1975 sausio 13 Vašingtonas*)

f) Kai kurie Jūsų teiginiai, pvz. kaltinimai žydus gelbėjusio vyskupo Vincento Borisevičiaus, kitų Telšių vyskupų ir kunigų atžvilgiu (Jūsų teiginys „*Jonas Noreika įklampino Telšių vyskupijos vyskopus ir kunigus į nusikaltimus prieš žmoniją*“ ir kt.), politinio kalinio Viktoro Ašmensko ir kitų istorijos liudininkų, kurie palankiai atsiliepė apie J. Noreiką, atžvilgiu taip pat galimai pažeidžia LR Konstitucijos 31 str. ir LR Baudžiamojo kodekso 154 str. dėl šmeižto.

Atkreiptinas dėmesys, kad Viešojo administravimo įstatymo 14 str. 5 punkto 3 dalis suteikia galimybę nenagrinėti prašymo ar skundo, jei jis grindžiamas akivaizdžiai tikrovės neatitinkančiais faktais.

2. „Ar Jūsų atlikti tyrimai leidžia teigti, kad Jono Noreikos veikla „negali būti vertinama vienareikšmiškai“?

Jono Noreikos veikla negali būti vertinama vienareikšmiai, nes:

a) istorijos moksle istorinių įvykių vertinimai visada yra daugiaspekčiai;

b) Jonas Noreika yra reabilituotas LR Aukščiausiam Teisme;

c) Jono Noreikos veikla ir už ją okupacinių režimų paskirtos bausmės paneigia Jūsų peršamą „vienareikšmiškumą“: už nepaklusnumą nacių valdžiai Jonas Noreika buvo kalinamas Štuthofio lageryje, už nepaklusnumą sovietų valdžiai buvo sušaudytas;

d) nevienareikšmį J. Noreikos veiklos vertinimą patvirtina daug liudininkų, taip pat ir Jūsų paties rašte cituojami ar kitaip minimi istoriniai liudininkai, kurie atsiliepia apie jį palankiai: 1941 m. sukilimo dalyviai Damijonas Riauka, Viktoras Ašmenskas, Štuthofio koncentracijos kaliniai Aleksandras Kantvilas ir kun. Stasys Yla, žydus gelbėjęs vyskupas Vincentas Borisevičius ir kt.

3. „Kokiais pagrindais Jūs tiriame lietuvių atsakomybę už nusikaltimus prieš žmoniją? Kiek lietuviai atsakingi už nacių okupuotoje Lietuvoje vykdytus nusikaltimus prieš žmoniją?“

Tokias Jūsų formuluotes laikome netinkamomis, tendencingomis ir galimai pažeidžiančiomis LR Konstituciją.

LR Konstitucijos 31 str. skelbia: „Asmuo laikomas nekaltu, kai jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“.

LR Konstitucijos 25 str. skelbia: „Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“

LGGRT centras Lietuvos gyventojų santykį su Holokaustu vertina istoriografiniame, o ne ideologiniame ar propagandiniame kontekste. LGGRT centras Holokaustą Lietuvoje vertina kaip nacių okupacinės valdžios, pasitelkusios jai subordinuotas kolektyvines okupuotos Lietuvos struktūras ar jų elementus, veiklos padarinį. Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje tirti išvadose apie atsakingas organizacijas rašoma: „Nemaža organizacijų ir institucijų dalyvavo nustatant žydų tapatybę, konfiskuojant turtą, juos surenkant ir galiausiai naikinant. Svarbiausios vokiečių organizacijos buvo šios:

- a) vokiečių saugumo policija ir SD;
- b) Vermachtas, daugiausia 207-oji, 281-oji, 285-oji ir 403-ioji saugumo divizijos, bei karo lauko komendantūra (Feldkommendaturen);
- c) Vokiečių policijos batalionai, pirmiausia 11-asis, o tai pat 2-asis, 9-asis, 65-asis, 105-asis ir 131-asis, kurie veikė Lietuvos teritorijoje ir dalyvavo sulaikant ir žudant žydus;
- d) Naikinimo procese dalyvavo ir vokiečių civilinė administracija (*Zivilverwaltung*), jos politikos ir ūkio departamentai, taip pat Darbo tarnyba (*Arbeitsamt*)

Vokiečių organizacijos, kontroliavusios genocido spartą ir mastą, persekiodamos ir naikindamos žydus, pasitelkė okupuotos Lietuvos sukarintas, policijos ir administracijos struktūras ir jomis naudojosi. Tai:

- a) nereguliarių pajėgų, susikūrusių spontaniškai ar greitai suorganizuotų, karo pradžioje elementai;
- b) TDA (Tautinio darbo apsauga) daliniai, vėliau pavadinti savisaugos batalionais, iš literatūros žinomi kaip Schutzmannschaften, suvaidinę svarų vaidmenį Holokauste, dalyvavę žydų žudynėse ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse, ypač Baltarusijoje ir Ukrainoje;
- c) Kauno policijos departamentas ir nemažai vietinių policininkų visoje Lietuvoje;
- d) Lietuvos saugumo policijos agentai ir pareigūnai;
- e) nemažas skaičius okupuotos Lietuvos civilinės administracijos padalinių.

Kai kurie anksčiau išvardyti organizuoti daliniai masinėse egzekucijose vaidino žymiai menkesnį, ne tokį svarbų vaidmenį, kaip Klimaičio gauja pirmosiomis karo dienomis, Skrajojantis būrys (Rollkommando) Kaune ir Ypatingasis būrys Vilniuje. Daugiau pagalbininkų dalyvavo pavieniuose veiksmuose ir vaidino antraeilius vaidmenis – saugojo sulaikytuosius, kontroliavo žudynių operacijų zoną ir gaudė besislapstančius žydus. Dviprasmišką Laikinosios Vyriausybės poziciją lėmė paradoksali painiava, į kurią ji buvo patekusi: skelbėsi esanti aukščiausioji valdžia, bet realios valdžios niekuomet neturėjo. (*Christoph Dieckmann, Saulius Sužiedėlis, Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį, Vilnius, 2006, p. 275-276*).

Apie tai, kad lietuviškas saugumo departamentas jau okupacijos pradžioje buvo nacių kontroliuojamas liudija jo buvęs darbuotojas Jonas Dainauskas, 1941 m. kalintas už nepaklusnumą nacių valdžiai: „Berods birželio 29 ar 30 d. V.D. departamentui „vadovauti“ /su koku tai rašteliu/ atvyko buvęs V.S.D. Vilniaus saugumo apygardos viršininkas, 1940.06.15 d. pasitraukęs į Vokietiją ir ten Reicho Gestapo numatytas, karui prasidėjus, V.S.D. „direktoriumi“ /panašiai kaip buvo numatyti vadovauti Saugumui Latvijoje bei Estijoje, kaip apie tai rašo gen. Stahleckeris jau minėtame raporte – Nuernbergo bylos 37 tomo dok. 180-L/.“ (*Jono Dainausko archyvas. Jonas Dainauskas. Kodėl Lietuva dabar kaltinama žydų žudikų reabilitavimu? psl.11*).

4. „Hitleris tikrai 1941 m. rugsėjo mėnesį ryžosi išžudyti Europos žydus. Vadinasi, žydų išžudymą įtakojo vietinės reikšmės veikėjai. O Lietuvoje išžudymas vyko stebėtinai anksti. Lietuviai 1941 m. liepos 12-13 d. Plungėje savarankiškai išžudė visus žydus, 1800 žmonių. Tai visoje nacių okupuotoje Europoje bene pirmasis atvejis, kada buvo tokiais mastais išžudyti visi žydai, įskaitant vaikus, motinas ir senokus. Keista, koks nežymus vokiečių vaidmuo tokiaime kontekste.“

Apie Hitlerio nurodymus žudyti žydus dar prieš karą su Sovietų Sąjunga jau rašėme.

Tai, kad Plungėje vykusių žydų žudynių tikrieji sumanytojai yra ne lietuviai, o naciai, grindžiame šiais motyvais:

a) Žydų žudynių pradžia Lietuvoje pirmiausia yra sietina su istorinėmis aplinkybėmis, minimose įvairiuose istoriniuose darbuose. Nacistinės Vokietijos kancleris Adolfas Hitleris 1941 m. kovo mėn. susitikime su karinių pajėgų ir partijos vadovybe artėjantį karą su Sovietų Sąjunga apibūdino kaip dviejų priešiškų pasaulėžiūrų susidūrimą. Anot A. Hitlerio, šio karo metu turės būti sunaikinta rusų valstybės vadovybė, žydų–bolševikų inteligentija; šios užduotys yra tiek sudėtingos, kad jų įvykdymo negalima patikėti kariuomenei. Todėl A.Hitleris reikalavo okupuotose teritorijose kaip galima greičiau įvesti politinį valdymą. Šias ideologinio karo užduotis kariuomenės operacijų srityje turėjo įgyvendinti SS ir saugumo policijos organai. (*Hans Buchheim, Martin Broszta, Hans-Adolf Jacobsen und Helmut Krausnick. Anatomie des SS-Staates, München, 1994, s.451–452; Raul Hilberg. Die Vernichtung der europäischen Juden. Frankfurt am Main, 1990, Bd. 2, s. 296–297*)

SS ir policijos vadui Heinrichui Himmleriui buvo pavaldi vyriausioji reicho saugumo valdyba (*Reichssicherheitshauptamt, RSHA*), kuri buvo įsteigta 1939 m. rugsėjo 27 d. Ji suvienijo valstybinę (vokiečių saugumo policija, gestapas) ir partinę (Sicherheitsdienst, SD) saugumo tarnybas. Šiai valdybai vadovavo Reinhardas Heydrichas. Jis oficialiai buvo vadinamas

vokiečių saugumo policijos ir SD vadu. Dar 1941 m. kovo mėn. R. Heydrichas valdybos pareigūnus informavo, kad, prasidėjus karui su Sovietų Sąjunga, bus reikalingos operatyvinės grupės. RSHA I valdybos (personalo valdyba) viršininkui Bruno Streckenbachui buvo pavesta pasirūpinti operatyvinių būrių personalo paskyrimu. Būrių vadai buvo skiriami daugiausiai iš RSHA dirbusių asmenų. Buvo suformuotos keturios vokiečių saugumo policijos ir SD Operatyvinės grupės – A, B, C, D. Operatyvinė grupė A buvo priskirta Šiaurės armijų grupei, B – Centro armijų grupei, C – Pietų armijų grupei, D – specialiai 11 vokiečių armijai. Operatyvinę grupę A (vadas SS brigadenfiureris Walteris Stahleckeris), kuri turėjo veikti Baltijos šalyse, sudarė 2 ir 3 operatyviniai būriai (*Einsatzkommandos*) ir 1a ir 1b ypatingieji būriai (*Sonderkommandos*). Operatyvinės grupės A operatyvinio būrio 3 vadu buvo paskirtas SS štandartenfiureris Karlas Jägeris, operatyvinio būrio 2 vadu tapo SS šturbanfiureris Rudolfas Batzas. Operatyvinė grupė A buvo pati didžiausia, jai priklausė apie 990 asmenų (*Michael Wildt, Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes. Hamburg, 2002, s. 547–553; Raul Hilberg, Die Vernichtung der europäischen Juden, Frankfurt am Main, 1990, Bd. 2, S. 296–301; H. Krausnick, Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppe des Weltanschauungskrieges 1938–1942, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1993, s. 360–361; Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944 m.), Vilnius, 1998, p. 75; Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD, <http://de.wikipedia.org/wiki/Hauptseite>; Rudolf Batz // http://lexikon.freenet.de/Rudolf_Batz)*

Prieš karą su Sovietų Sąjunga Operatyvinių grupių A, B, C, D ypatingųjų būrių vadams buvo paaiškintos jų užduotys. Viena šių užduočių buvo žydų žudymas. Berlyne 1941 m. birželio 17 d. įvyko posėdis, kuriame dalyvavo SS ir policijos vadas Heinrichas Himmleris, RSHA viršininkas Reinhardas Heydrichas, kariuomenės vadovybė, slaptosios tarnybos karininkai. H. Himmleris asmeniškai operatyvinių grupių A, B, C, D vadams aiškino, ką jie privalės daryti. H. Himmleris, anot RSHA III valdybos viršininko bei Operatyvinės grupės D vado Otto Ohlendorfo, paaiškino, kad svarbi vadų užduoties dalis esanti žydų vyrų, moterų ir vaikų pašalinimas. Pasak SS štandartenfiurerio Karlo Jägerio RSHA viršininkas R. Heydrichas susitikimo Berlyne metu jam ir dar 50 SS vadų pasakė, kad jie karo su Rusija atveju turės šaudyti žydus. R. Heydrichas 1941 m. birželio 29 d. telegrama operatyvinių grupių vadus, primindamas šiems 1941 m. birželio 17 d. posėdį, informavo, kad jų tikslas yra skatinti lokalinius žydų pogromus., neišsiduodant esantys šių pogromų iniciatoriai. (*Raul Hilberg R. Die Vernichtung der europäischen Juden, Frankfurt am Main, 1990, Bd. 2, S. 303–304; Michael Wildt, Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes, Hamburg, 2002, s. 558*).

R. Heydricho 1941 m. liepos 2 d. direktyva aukštesnius SS ir policijos vadus okupuotoje SSRS teritorijoje Jeckelną, von den Bach–Zelewskį, Prützmanną, Korsemanną glausta forma informavo apie vokiečių saugumo policijos ir SD operatyvinėms grupėms, operatyviniams būriams betarpiškai duotus [*greičiausiai posėdžio Berlyne 1941 m. birželio 17 d. metu.*] principinius nurodymus. Operatyvinėms grupėms, operatyviniams būriams, anot R. Heydricho, buvo nurodyta vykdyti egzekucijas šiems asmenims: Kominterno nariams, taip pat visiems profesionaliems komunistiniams veikėjams; aukštesnio ir vidurinio rango, taip pat labiau aktyviems žemiausiojo rango partijos, centrinio komiteto, sričių ir rajoninių komitetų darbuotojams; liaudies komisarams; žydams, kurie yra partijos nariai, dirbo valstybės tarnyboje, taip pat kitiems radikaliems elementams (diversantams, sabotuotojams, snaperiams, propagandistams, žmogžudžiams, padegėjams ir t.t.) (*Hans Buchheim, Martin Broszkat, Hans-Adolf Jacobsen und Helmut Krausnick. Anatomie des SS–Staates. München,*

1994, S. 612–613; *Уничтожение евреев СССР в годы немецкой оккупации (1941–1944). Сборник документов и материалов. Иерусалим, 1991, с. 40).*

R. Heydricho direktyvoje taip pat buvo nurodyta, kad naujai okupuojamose srityse neturi būti daromos kliūtys sluoksniams, kurie nori apsivalyti nuo komunistų ir žydų. Priešingai, reikia, nepaliekant pėdsakų, tai skatinti (*Hans Buchheim, Martin Broszta, Hans-Adolf Jacobsen und Helmut Krausnick. Anatomie des SS-Staates, München, 1994, S. 612–613*).

b) XX a. genocidai buvo inicijuoti valstybinių valdžių. Vokiečių okupacijos (1941-1944 m.) laikotarpiu Lietuva, kaip valstybė, kurios pamatu buvo LAF ideologija, neegzistavo. Valdžia okupacijos pradžioje (1941 m. birželio pabaiga – liepa) buvo vokiečių karinės administracijos rankose. Vėliau valdžią iš karinės administracijos perėmė vokiečių civilinė administracija su generalinių komisaru T. A. von Rentelnu priešakyje.

Okupacinė valdžia vadovavosi ne Berlyno LAF organizacijos ideologija, o savo nacionalsocialistine programa. Žemaitijos regione, t.y. Telšių apskrityje, vokiečių karinės administracijos valdymo laikotarpiu (1941 m. birželio pab. ir liepa) aukščiausia karinė valdžia priklausė vokiečių karo komendantui. Po to, kai 1941 m. liepos pabaigoje buvo įvestas civilinis valdymas, Telšių apskrities pagrindiniu valdytoju tapo Šiaulių apygardos komisaras Gewecke. Tai leidžia teigti, kad tiek Telšių apskrities LAF organizacija, tiek Telšių apskrities civilinės valdžios, policijos įstaigos visą 1941-1944 m. laikotarpį buvo subordinuotos, pajungtos nacių okupacinės valdžios įstaigoms.

c) Naciams okupavus Lietuvą ir Latviją Operatyvinės grupės A 3-iojo operatyvinio būrio (SS štandartenfiureris Karlas Jägeris) vadavieta tapo Kaunas. Nuo 1941 m. liepos 2 d. būrys 2/A perėmė vokiečių saugumo policijos ir SD funkcijas Lietuvoje. Operatyvinės grupės A 2-ojo operatyvinio būrio (vadas SS šturbanfiureris Rudolfas Batzas) vadavieta tapo Ryga. Vienas šio būrio padalinys rezidavo Šiauliuose ir netrukus buvo reorganizuotas į vokiečių saugumo policijos ir SD Šiaulių skyrių. Žydų žudynėms Šiaulių mieste ir apskrityje (Kursėnuose, Lygumuose, Joniškyje, Radviliškyje) iš pradžių vadovavo minėto operatyvinio būrio 2 padalinio (*Restkommando*) vadas SS hauptšarfiureris Werneris Gotschalkas. Nuo 1941 m. spalio 2 d. iš minėto būrio funkcijas perėmė Operatyvinės grupės A 3-iasis operatyvinis būrys, kuriam vadovavo SS štandartenfiureris Karlas Jägeris (*Leiba Lipšica, Šiaulių getas, 1941 m. liepos 18-1944 m. liepos 24 d., Arūnas Bubnys, Šiaulių miesto ir Šiaulių apskrities žydų likimas, Šiaulių getas: kalinių sąrašai 1942. Vilnius, 2002, p. 11, 43; Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944), Vilnius, 1998, p. 77, 197–200; SS Brigadefiurerio F. W. Stahleckerio raportas apie operatyvinės grupės A (Einsatzkomando A) veiklą Lietuvoje ir Latvijoje iki 1941 m. spalio 15 d., Alfonsas Eidintas, Žydai, lietuviai ir Holokaustas, Vilnius, 2002, p. 433*).

Šio padalinio veikla iki 1941 m. spalio 2 d. taip pat apėmė Telšių ir Mažeikių apskritis. Operatyvinės grupės A 2-ojo operatyvinio būrio pareigūnai, vykdydami žydų, kitų asmenų grupių persekiojimą 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį, vadovavosi jau anksčiau minėtais R. Heydricho nurodymais. 1941 m. liepos 12-13 d. žydų žudynių ties Kaušėnų kaimu (Telšių aps. Plungės vls.) pagrindiniai iniciatoriai, organizatoriai ir vykdytojai yra būtent minėta represinė struktūra – operatyvinės grupės A 2-asis operatyvinis būrys. Ji savo ruožtu į žudynių vykdymą įtraukė Plungės lietuvių komendantą ir savisaugos būrio vadą Povilą Alimą. Po karo teisti buvę Plungės būrio nariai kalbėjo, kad įsakymas sušaudyti žydus buvo gautas iš vokiečių, o ne iš Telšių apskrities LAF vado Jono Noreikos.

5. „Labiausiai kalti yra ne žudynių vykdytojai, o jų sumanytojai. Lietuvoje ypatingai kalti Jonas Pyragius, Ričardas Šveiceris, Vytautas Reivytiš, Pranas Germantas-Meškauskas ir Jonas Noreika.“

Šie asmenys nebuvo Lietuvos žydų žudynių sumanytojai. Tikrieji žydų žudynių sumanytojai yra Trečiojo Reicho vadovybė. Tokios nuomonės laikosi ne tik lietuvių, bet ir vokiečių, žydų, kitų tautybių profesionalūs istorikai.

6. „Jonas Noreika vadovavo nusikalstamai gaujai LAF Telšiai, kuri Lietuvos Respublikos, lietuvių tautos ir „Žemaičių žemės“ vardu per vieną mėnesį nužudė daugiau kaip 3000 žydų ir 300 lietuvių. LAF Telšių nusikaltimai savo mastais, žiaurumu, atsidavimu ir melagingumu lenkia Sovietų Sąjungos, nacisinės Vokietijos ir carinės Rusijos nusikaltimus Telšių apskrityje.

Nesutinkame, kad J. Noreikai, jo vadovaujamai Telšių LAF organizacijai, tenka pagrindinis iniciatorių, organizatorių ir vykdytojų vaidmuo. Savo argumentus pateikėme ankstesniuose atsakymuose.

LGGRT centro nuomone, Lietuvių aktyvistų fronto organizacija negali būti vertinama kaip nusikalstama, o Jūsų palyginimai neatlaiko mokslinės kritikos.

7. „Ar žmonių atskyrimas nėra nusikaltimas prieš žmoniją?“

Okupuotoje Europos teritorijoje naciai žydus pradėjo atskyrinėti ir varyti į getus dar iki karo su Sovietų Sąjunga. Po operatyvinės grupės A vado SS brigadenfiurerio Walterio Stahleckerio organizuotų žydų žudynių Kaune, naciai žydams pareiškė, kad nuo tolesnių pogromų galės apginti tik tuo atveju, jei šie persikels gyventi į getus. (*Niurnbergo bylos 37 tomas, dok. 180-L.*).

Istorinių tyrimų požiūriu yra svarbu, kaip šiuos reiškinius vertina Laikinosios vyriausybės atstovai.

Lietuvos laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas Juozas Brazaitis-Ambrazevičius pateikia tokius savo argumentus: „Kiekvienas amžius turi savo „ritualines formules“, kurios yra be turinio, bet antrai pusei gali skambėti maloniai. (...) Ano karo pradžios metu ritualinė formulė buvo „naujosios Europos kūrimas“; tokios pat formulės reikšmės turėjo „Doc. Accuse“ (89 p.) minimas arkiv. Skvirecko, buv. prezidento Griniaus, buv. min. pirmininko Tumėno ir kitų telegramos siuntimas Hitleriui; tokia pat formulė buvo vysk. Brizgio radijo kalba, kuria „kvietė stoti į vermachto statybos batalionus“ (Doc. Ac. Nr. 60). Vis tai buvo ritualinės formulės, siekiančios apraminti antrąją pusę, kurioje buvo fizinė jėga. Tai buvo tokios pat prasmės formulės, kaip 1940 metais visuomenės atstovų ėjimas pas „liaudies vyriausybės pirmininką“ J. Paleckį lojalumo pareikšti. Tokios pat prasmės turėjo ir 1941 metų Kauno lietuvių komendanto bei burmistro priėmimas įsakymo steigti ghetto, bet atsikalbėjimas, kad techniškai taip greit tai neįmanoma padaryti, kad jiems reikia atsiklausti ir savo vyriausybės.

Ar ši taktika Lietuvos žydų reikalui pakenkė ar padėjo?

(a) Faktas: Stahleckeris buvo įsakęs komendantui Kauno žydus iškelti į Vilijampolę per 5-6 valandas. Komendantas Bobelis atsikalbėjo, kad techniškai taip greit neįmanoma. Jis informavo Lietuvos laikinąją vyriausybę. Jis pateikė savo projektus. Vyriausybė tuos projektus svarstė ir atidėliojo, ir jie liko nepriimti. Bet laimėta laiko.

(b) Faktas: Burmistras Palčiauskas ir komendantas Bobelis 1941 m. liepos 10 išleido įsakymą žydam keltis į Vilijampolę; terminą davė nuo liepos 15 iki rugpiūčio 15. Vadinas, laimėta laiko ne 5-6 valandos, bet pusantro mėnesio.

(c) Faktas: Vilniaus žydų liudijimas. Vilnius buvo kitoje karinėje apygardoje, ir Vilniaus lietuvių administracijai nebuvo leidžiama palaikyti ryšius su Kaune esančia Lietuvos laikinąja vyriausybe. Ten ir žydų reikalas buvo pradžioje kitaip tvarkomas. Kaip liudija Isaac Kowalski, kurio atsiminimus skelbė New Yorko laikraštis "Jewish Press", žydai buvo gaudomi ir varomi tariamai į darbus. Bet iš tų "darbų" jie negriždavo. Tada ir Vilniaus žydai panoro patys gyventi drauge, gyventi ghetto. Kowalski rašo:

"In such circumstances, the Jews had no other choice but to wish to be brought to the ghetto. Ten thousand of our brothers and sisters disappeared without a trace during the month of terror. Everybody expected the same fate.

Of course, it stands to reason, that such a ceaseless pogrom caused the Jews to long for the day when they would be driven into the ghetto. They sincerely believed it was the only solution. Perhaps there would be work to do; the people would live together and such atrocities would not take place.

The long anticipated moment came at dawn, September 6, 1941. The Jews were awakened early in the morning by long whistles and yells from those who came to force us into the ghetto.

At first, no one knew exactly what was going on. Soon it became clear that the time had come to go. That day traffic was stopped for non-Jews.

All the military and police forces of the Germans and Lithuanians were mobilized. Germans and Lithuanians were stationed in every courtyard and commanded the Jews to evacuate their homes in 15 minutes.

It was self-evident that 15 minutes were not sufficient for the aged and the children to get ready. It was impossible to get dressed and take along the bare necessities.

This was in great contrast to the city in Kovno. There the Jewish population was given a couple of days to move into the ghetto, with a chance to transfer their household goods in wagons and carts. In Vilna they only allowed us 15 minutes to get dressed and get packed. Each person could take only that which he could carry. Being awakened from a deep sleep and rudely driven into the ghetto did not make for organized (?) thinking. The Jews had to get dressed, and grab haphazardly in the little time allowed them. As a result, homes were left in panic, and when they reached the ghetto they lacked basic necessities" (Isaac Kowalski, A Secret Press In Nazi Europe. The Story of a Jewish United Partisan Organization. Jewish Press, January 23, 1970).

Šie Kowalskio liudijimai rodo:

(1) Kad Kaune, nors Lietuvos laikinoji vyriausybė neturėjo jokios tiesioginės įtakos žydų likimui, nei jų ghetto nei jų naikinimui, bet vyriausybės paskirtieji žmonės (komendantas ir burmistras) laikėsi vyriausybės linijos ir savo taktika laimėjo žydų naudai laiko ir švelnesnę padėtį iki to laiko, kai vokiečių administracija juos nušalino ir pastatė sau patikimus žmones;

(2) kad Vilniaus žydai buvo suvaryti į ghetto lygiai tokiu pat būdu, kaip darė bolševikai 1940 ir 1941 metais, apsupdami gyventojų namus anksti rytą ir per trumpą laiką įsakydami pasiruošti ir išveždami į vagonus, kuriais juos transportavo į Sibirą ar kalėjimus. Su Vilniaus žydais taip buvo padaryta, kai jau Kaune Lietuvos laikinoji vyriausybė buvo likviduota. (*Juozas Brazaitis. Lietuvos žydų likimas ir laikinoji Lietuvos vyriausybė. Į Laisvę (1978 m., Nr. 73, p. 16-27).*

8. „Kas Jums trukdo įsisąmoninti, kad pagrindinės Lietuvių nacionalistų partijos veikla buvo išžudyti Lietuvos žydus ir tuo įtikinti Hitleriui, kad lietuviai yra arijų rasės tauta, užsitarnavusi nepriklausomybės? Lietuvių nacionalistų partija yra lygiai tokia perdėm nusikalstama organizacija, kaip kad nacių partija ar komunistų partija?“

Patvirtinti šiuos Jūsų teiginius neleidžia šios aplinkybės.

a) Lietuvių nacionalistų partijos 1941 m. lapkričio mėnesį Didžiojo Vokietijos Reicho Vyriausybei Berlyne rengto promemoria metmenyse rašoma: „Iš Lietuvos teritorijos išvykusiems batalionams pavedamos Lietuvą ir lietuvių žeminančios užduotys (Gudijos žydų ir civilinių rusų belaisvių šaudymas bei korimas). Jeigu lietuvių karininkai atsisako šaudyti – juos pačius grasoma sušaudyti. Egzekucijų metu yra forografuojami ir filmuojami tik lietuviški daliniai, nes vokiečių daliniai tuomet pasitraukai į šalį. Lietuvių tauta nesijaučia, savo nuoširdaus prisidėjimo prie D.Vokietijos žygio į Rytus lengvinimo pasekmėje, tokios paniekos ir tokio pažeminimo iš D. Vokietijos pusės nusipelnusi“ (*LCVA, f. R-1520, ap. 1, b. 2, l. 11*).

Taip pat rašoma: „Lietuvių tauta neturi simpatijos žydams, tačiau pravedamas žydų likvidavimas iš Lietuvos teritorijos sukėlė lietuvių tautos masės ir pasibodėjimo jausmą. Tą jausmą gilino girdimi faktai, kad daug kartų buvo filmuojami ir fotografuojami vien tik esą lietuviai tvarkytojai. Lietuviai mano, kad dar iki šiolei neišemigravę Lietuvos žydai galėtų būti sėkmingai panaudojami kaip darbo jėga atstatymo darbams sugriautoje Gudijoje ir Rusijoje. Lietuviai mano, kad Lietuvą apleidžiančių žydų nusavybė turėtų būti pavesta lietuvių tautos dispozicijai, nors yra jau žinoma, kad Šiaulių apygardos komisaras šių metų VIII. 3 pareiškė apskričių viršininkams ir burmistrams: „Pagrindinė taisyklė – visas žydų turtas yra Vokietijos Reicho nuosavybė“ (*LCVA, f. R-1520, ap. 1, b. 2, l. l. 12*).

b) Vokietijos nacionalsocialistų ir SSRS komunistų partijos buvo valdančios valstybių partijos. Nei Lietuvių nacionalistų partija, nei LAF organizacija 1941-1944 m. tokiomis partijomis nebuvo, nes Lietuva, kaip veikianti valstybė, neegzistavo. Nuo 1941 m. birželio pabaigos ir liepos mėnesį valdžia okupuotoje Lietuvoje buvo sutelkta vokiečių karinės administracijos rankose. 1941 m. liepos pabaigoje krašto valdymą į savo rankas perėmė vokiečių civilinė administracija su generaliniu komisaru T. A. von Rentelnu priešakyje.

c) Istorikas Valentinas Brandišaukas rašo: „paskutinės legaliai veikusios vokiečių okupacijos metais organizacijos – Lietuvių Nacionalistų partijos – dokumentuose jaučiamas neigiamas požiūris į žydus. LNP nario 39 klausimų anketoje 24-as suformuotas taip: „Ar turi kraujo ryšių su žydais?“. Ir apskritai partijos nariai galėjo būti tik „lietuviško kraujo (kilmės)“ lietuviai ir lietuvės. Tačiau nacionalistų dokumentai yra tik deklaratyvūs, nes partija, baigusi kurtis 1941 m. vasaros pabaigoje, buvo uždaryta po kelių mėnesių, gruodžio viduryje. Ir nors pavieniai partijos nariai karo metais užėmė tam tikras pareigas administraciniame aparate (pvz., gen. P. Kubiliūnas buvo paskirtas Lietuvos generalinės provincijos generaliniu tarėju), tačiau jie

atstovavo jau ne LNP politikai. (*Valentinas Brandišauskas, Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06-1941 09), Vilnius, 1996, p. 144.*)

9. „Leonas Vilutis prisimena, kad vokiečiai į Telšius atėjo tik kokią liepos 10 d., reiškia visą valdžią iki tol turėjo lietuviai?“

Su šiuo teiginiu nesutinkame. Istoriniuose tyrimuose nustatyta, kad Telšių miestą vokiečiai užėmė 1941 m. birželio 25 d. (*Arūnas Bubnys, Lietuvos žydų or mažieji getai ir laikinosios izoliavimo stovyklos, Holokaustas Lietuvoje, Vilnius, 2011, p. 139.*)

Tą pačią datą nurodo ir laikraštis „Žemaičių žemė“ (Tik darbu ir laisvę laimėjom, Žemaičių žemė, 1941 m. liepos 20 d., Nr. 4, l. 2).

Kad birželio pabaigoje – liepos pradžioje Šiaulių apskrityje lankėsi už žydų žudynes Baltijos šalyse atsakingas operatyvinės grupės A vadas SS brigadenfiureris Walteris Stahleckeris liudija buvęs Lietuvos VSD (saugumo departamento) darbuotojas Jonas Dainauskas: „gen, Stahleckeris, per Šiaulius, 07.4 d. jau buvo Rygoje“. (*Jono Dainausko archyvas. Jonas Dainauskas. „Kodėl Lietuva dabar kaltinama žydų žudikų reabilitavimu? psl.11.*)

Kad Telšiuose rezidavo vokiečių komendantas liudija aplinkybė, kad laikraštyje „Žemaičių žemė“ (1941 m. liepos 20 d., Nr. 4, l. 6) yra Vokiečių ekonominės komendatūros „Kaunas III“, Telšių skyriaus įgaliotinio Koenig ir Telšių apskrities Žemės ūkio įstaigos viršininko agronomo J. Tautvydo kreipimasis į visus Telšių apskrities kaimo seniūnus.

10. „Kodėl Telšių vyskupija neprieštaravo, kad „lietuvių valdžia“ jos spaustuve kursto žmogžudystę? Kodėl leido nekaltus žydus kankinti ir žeminti RAINIŲ AUKŲ LAIDOJIMO METU? Kodėl žudikams atleisdavo kaltes? Kaip tiriate Telšių vyskupijos vaidmenį 1941 m. nusikaltimuose?“

Šiuos klausimus – kaltinimus vertiname kaip ypač tendencingus. Yra istorinių liudijimų, kad dėl po karo sovietų nužudyto Telšių vyskupijos vyskupo Vincento Borisevičiaus daugkartinių prašymų vyskupijos kunigai ir gyventojai prisidėjo prie žydų gelbėjimo. LGGRT centro skelbiamame žydų gelbėtojų sąrašė (<http://genocid.lt/gelbetojai/titulinis.php>) rasite Telšių vyskupijos vyskupą Vincentą Borisevičių, Telšių vyskupijos kunigus – Žemaičių Kalvarijos kleboną Vladislavą Polonskį (išgelbėjo mažiausiai 4 žydų šeimas), Alsėdžių kunigą Vladislavą Taškūną (ne tik gelbėjo žydus, bet viešai pamokslo metu smerkė žydų žudynes), kurie yra Lietuvos Respublikos Prezidento už tai apdovanoti. 1946 m. sušaudyto vyskupo Vincento Borisevičiaus baudžiamojoje byloje yra Telšių žydų liudijimas apie jiems suteiktą pagalbą nacių okupacijos metais: „Mes, žemiau pasirašę gydytojai Blatas Mauša Aronas, Blatienė Mirijam ir Kaplanas Dovydas, gyvenantys Telšiuose liudijame: 1. Po to, kai Telšiuose buvo sunaikintas žydų getas, Telšių vyskupas priglaudė ir slėpė pabėgusias žydų moteris. 2. Telšių vyskupas Borisevičius rėmė žydus, kurie slėpėsi kaimuose ir pas kai kuriuos Telšių apskrities parapijos kunigus. 3. Telšių vyskupas Borisevičius 1944 metų liepos mėnesį padėjo išlaisvinti iš Telšių kalėjimo mūsų (Blatų) ketverių metų dukrą ir taip ją išgelbėjo nuo mirties“.

11. „Naciai tiesiog paėmė įkaitais tuos plačiai žinomus lietuvius, kuriuos buvo lengva suimti. Naciai netyrė Štuthofio kalinių, juos laikė garbės kaliniais ir jų asmeniškai nelenkė. Akivaizdu, kad jie nebuvo nacių priešai, o tiesiog lietuvių tautą bausti pasirinkti įkaitai“

Kai kurie teiginiai neatitinka tikrovės, kiti atitinka ją tik iš dalies ir, mūsų nuomone, tendencingai naudojami sumenkinti Jono Noreikos ir kitų lietuvių įkalinimą Štuthofio koncentracijos stovykloje.

Buvęs administracinės kontrolės generalinis tarėjas mjr. S. Puodžius, kurį Jūs vadinate žydų išžudymo šalininku, Štuthofio koncentracijos stovykloje mirė 1943 m. balandžio 14 d., ten ištvėręs vos tris savaites. 1943 m. balandžio 18 d. stovyklos ligoninėje infekcinio skyriaus sanitaras lenkas Kazikas užmušė vidurių ligos nukamuotą Marijampolės mergaičių gimnazijos direktorių Zigmą Masaitį. Kitą dieną (balandžio 19-ąją) pamaldžiai persižegnojęs ir paprašęs atsisveikinti brolių ir likimo draugus, iš gyvenimo išėjo Algirdas Tumėnas. Balandžio 20 d. mirė advokatas Petras Kerpė. Jonas Noreika gestapo suimtas 1943 m. vasario 23 d. ir išgabentas į Štuthofio koncentracijos stovyklą; ten pragyveno daugiau kaip 3 mėnesius, kol 1943 m. gegužės 31 d. likusiems gyviems lietuviams kaliniams buvo pranešta, kad jų grupė vadinsis garbės kaliniais (Ehrenhäftlinge). (*Bubnys A. Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944), Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 287–292*).

Jūsų teiginys, kad Štuthofio koncentracijos stovykloje įkalinti lietuviai „nebuvo nacių priešai, o tiesiog lietuvių tautą bausti pasirinkti įkaitai“, rodo esminį loginį prieštaravimą: už ką naciams reikėjo bausti lietuvius ir kodėl jie įkaitu pasirinko „ne priešą“ J. Noreiką?

Siūlytume perskaityti Balio Sruogos, vieno iš Štuthofio įkaičių, knygą „Dievų miškas“ - ji yra ir angliškai.

12. „Plungės ir Telšių žudynės neminimos Lietuvos žydų išžudytojo Einsatzkommando 3 vadovo Jėgerio ataskaitoje, nė Lietuvos paribio žydų išžudytojų Tilžės Einsatzkommando teismo liudijimuose“.

Telšiai ir Plungė šioje ataskaitoje neminimi, nes buvo Einsatzkommando 2, o ne 3 būrio žinioje.

13. „A. Pakalniškis rašė, kad „tomis siaubo dienomis vokiečių Plungėje kaip ir nebuvo. Plungė tuo tarpu valdė lietuvių karininkų grupelės su komendantu Noreika viršūnėje“. Straipsnyje, skirtame J. Noreikos biografijos kontraversijoms, esame pateikę argumentuotą nuomonę, kodėl šis A. Pakalniškio teiginys neteisingas. (*Alfredas Rukšėnas, Jono Noreikos – Generolo Vėtros biografijos kontraversijos, Genocidas ir Rezistencija, 2016, Nr. 1(39), p. 39-62*). Taip pat reikia pastebėti, kad Plungėje rezidavo ir vokiečių komendantas. Laikraštyje „Žemaičių žemė“ (1941 m. liepos 30 d., Nr. 6, l. 2) yra žinia, kad 1941 m. liepos 27 d. Plungėje vyko manifestacija, kurioje dalyvavo vietos aktyvistų vadas leitenantas Alimas ir vokiečių vietos komendantas.

14. „Noreika ir Alimas vadovavo Plungėje džiaugsmo manifestacijoje 1941 m. liepos 27 d., dvi savaitės po visų žydų išžudymo.“

Ši šventė nesietina su Holokaustu. Laikraštyje „Žemaičių žemė“ (1941 m. liepos 30 d., l. 2) minima, kad J. Noreika, P. Alimas dalyvavo džiaugsmo manifestacijoje, kuri vyko Plungėje 1941 m. liepos 27 d. Tai buvo šventė, kurioje džiaugtasi Lietuvos išlaisvinimu nuo bolševikų, reikštas palaikymas Lietuvos laikinajai vyriausybei.

Vis labiau aiškėjant vokiečių nuostatai nepripažinti Laikinosios vyriausybės, po vokiečių inspiruoto nesėkmingo bandymo nuversti Laikinąją vyriausybę liepos 23-24 d., Vyriausybės palaikymo akcijos buvo organizuotos ir kitose Lietuvos vietose.

J. Noreikos ir P. Alimo santykis su žudynėmis Plungėje yra aptartas straipsnyje, kuris publikuotas leidinyje „Genocidas ir Rezistencija“ (*Alfredas Rukšėnas, Jono Noreikos – Generolo Vėtros biografijos kontraversijos, Genocidas ir Rezistencija, 2016, Nr. 1(39), p. 39-62*).

15. „Jonas Noreika žinojo vokiečių troškimus, nes karo pradžioje vokiečių žvalgai jį nuvežė į pasitarimą Klaipėdoje, iš kurio jisai grįžo su leidimais nešioti ginklą ir su žinia, kad naciai neleis Lietuvai būti nepriklausomai. Tokiu atveju, kam tarnauti vokiečiams?“

1940-1941 m. lietuvių antisovietinio pasipriešinimo judėjimo dalyviai Vokietiją vertino kaip priemonę, kurią galima panaudoti siekiant nepriklausomybės atkūrimo. Taip ją vertino ir J. Noreika. LGGRT centrai nežinomi duomenys apie tai, kad „Jonas Noreika grįžo su žinia, kad naciai neleis Lietuvai būti nepriklausomai“.

16. „Kodėl nesate ištyrę, ką spausdino Noreika ir kokios buvo to pasekmės“.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu, t. y. 1941 m. vasarą ir rudenį, Telšiuose buvo leidžiamas laikraštis „Žemaičių žemė“. Šio laikraščio ypatybė ta, kad po straipsniais, kurie jame buvo publikuoti, nėra nurodomi autoriai. Dėl to labai problematiška spręsti, ką spausdino ir ko nespausdino asmeniškai J. Noreika. Kita vertus, to meto visą lietuvišką spaudą kontroliavo nacių okupacinė valdžia. Manome, kad 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį Telšių apskrityje vykusių žudynių pagrindinės priežastys sietinos ne su laikraščiu „Žemaičių žemė“, kurioje nėra jokių raginimų žudyti žydus, o su Operatyvinės grupės A 2-uju operatyviniu būriu ir su H. Himmlerio duotais nurodymais Operatyvinių grupių A, B, C, D ir jų padalinių vadams karo su Sovietų Sąjunga išvakarėse.

17. „Jonui Noreikai vadovaujant Telšių LAF, kiek buvo sušaudyta lietuvių?“

Jūsų klausimą būtina vertinti platesniame istoriniame kontekste. Prasidėjus 1941 m. birželio sukilimui Lietuvoje, partizanai sukilėliai ėmėsi kovinių veiksmų prieš besitraukiančius raudonarmiečius bei siekė nubausti įvairių tautybių asmenis (ne tik žydus), tarnavusius okupaciniam sovietų režimui. Sukilimui pasibaigus (pabaiga laikoma 1941 m. birželio 28 d.), sovietų režimo rėmėjų, užfrontės zonoje likusių raudonarmiečių persekiojimą tęsė sukilimo metu atsikūrusios lietuvių valdžios įstaigos. Manome, kad su šia veikla 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį buvo susijęs kpt. Jonas Noreika. 1941 m. liepos 25 d. Telšių

apskritis viršininkas A. Ramanauskas, Telšių apskrities LAF organizacijos vadas Jonas Noreika apie minėtos kategorijos asmenų persekiojimo ypatumus Telšių apskrities Policijos nuovadų viršininkams ir Aktyvistų štabams rašė: „Visus politinio pobūdžio suėmimus vietose tvarko policijos organai (valsčiuose tvarko nuovadų viršininkai). Paduotus skundus tiria policijos nuovadų viršininkai bei kiti vietos policijos pareigūnai, kuriems pavesta daryti kvotas. Vietos policijos organai sprendžia, ar įtariamąjį laikyti suimta, ar paleisti. Jeigu vietos policijos organai rado reikalinga įtariamąjį laikyti suimta (jeigu tam yra pagrindo), tai jie suimtojo kvotą pristato Telšių kriminalinės policijos viršininkui (galima pristatyti su suimtuoju arba be jo. Pastaruoju atveju suimtasis gali būti paliekamas valsčiaus areštiniėje). **Vietos iniciatyva daryti mirties sprendimus ir juos vykdyti griežtai draudžiama.** Gabenant suimtuosius reikia užkirsti galimybes bėgimo ir pranešimai, kad „suimtasis nušautas bebėgant“ bus griežtai tiriami. Už bet kokį savivaliavimą bus keliamos baudžiamosios bylos. Visos Telšių apskrities kvotos bei tyrimai apie komunistus bolševikus ir jų bendrininkus negali būti laikomi vietos policijos organų archyvuose ir tiek to kvotos, kuriuose suimtieji paleidžiami, tiek ir areštuotųjų kvotos siunčiamos Telšių kriminalinės policijos viršininkui. Visoms gautoms politinio pobūdžio kvotoms tolimesnę teisėtą eigą duoda Telšių apskrities kriminalinės policijos viršininkas“ (*Lietuvių aktyvistų fronto Telšių štabo vado kpt. Noreikos, Telšių apskrities viršininko Ramanausko 1941 m. liepos 25 d. raštas Telšių apskrities Policijos nuovadų viršininkams ir aktyvistų štabams, LCVA, f. 1075, ap. 2, b. 19, l. 35*).

Kas gi buvo tie asmenys, kuriuos suėmė Telšių apskrities policijos pareigūnai, aktyvistai? Kaip pavyzdį galime pateikti šį faktą. Telšių saugumo policijos pareigūnas (šaltinyje įvardijamas kaip I. vir-ko p., greičiausiai einantis laikinai viršininko pareigas) Povilas Abramavičius 1941 m. birželio 27 d. sulaikė Rietavo miestelyje Miną Abelienę-Volfsonaitę, įtariant ją buvus komunistų partijos nare ir aktyvia veikėja. Nutarė laikyti suimtąją, kol vyks bylos tyrimas, Telšių apskrities Komendanto žinioje (1941 m birželio 27 d. nutarimas Nr. 1, LCVA, f. R-1441, ap. 2, b. 1, l. 4). Lietuvos Respublikos vardu Karo lauko teismas Telšiuose 1941 m. liepos 19 d., išnagrinėjęs Minos Abelovienės ir kitų asmenų bylą kaltinimu pagal baudžiamojo statuto 51 ir 453 straipsnius ir ip. valst. aps. įst. 14§6 punktą, priėmė šį sprendimą. Miną Abelovienę, Efroimo (50 m.); Justiną Kazlauską, Jono (31 m.); Edmundą Atkočiūną, Kazio (31 m.); Vladą Žiulkų, Juozo (42 m.); Haliną Šaulienę, Jurgio (22 m.); Stasį Ubartą, Leono (32 m.); Aldoną Tenisonienę, Juozo (42 m.); Stasį Dambrauską, Jono (33 m.); Aleksandrą Zelbą, Juozo (61 m.); Zigmą Daukontą, Juozo (43 m.); Prana Jukną, Prano (40 m.); Aleksą Stiliką, Dimitrijaus (27 m.) pripažino visus kaltais pagal įstatymo „Organizacijų, sudarytų okupuotoje Lietuvoje ar svetimose valstybėse, dalyviams ir jų padėjėjams bausti“ I §, nutarė skirtis mirties bausmę juos sušaudant ir pasekmėmis, kurios nurodytos baudžiamojo statuto 28 straipsnį, 29 straipsnio 1-ąjį punktą. Vladas Varanavičius pripažintas kaltu pagal I § to paties įstatymo ir, pritaikant baudžiamojo statuto 53 staispnį, skirta 10 metų įkalinimo sunkiųjų darbų kalėjime su pasekmėmis, kurios nurodytos baudžiamojo statuto 28, 29 ir 30 straipsniuose. Įrodymų daiktai palikti byloje. Teismo išlaidos nuteistiesiems paskirstytos po lygiai ir solidariai. Po teismo Mina Abelovienė, Justinas Kazlauskas, Edmundas Atkočiūnas, Vladas Žiulkus, Halina Šaulienė, Stasys Ubartas, Stasys Dambrauskas, Aleksandras Zelba, Zigmąs Daukantas, Aldona Tenisonienė padavė malonės prašymus Lietuvų aktyvistų štabui Telšiuose, kurie buvo atmesti. Prano Juknos, Alekso Stiliko malonės prašymai nebuvo atmesti, jiems mirties bausmė pakeista įkalinimu iki gyvos galvos sunkiųjų darbų kalėjime (*Karo lauko teismo Telšiuose 1941 m. liepos 19 d. nuosprendis, LCVA, f. R-1441, ap. 1, b. 13, l. 9*). Galima prielaida, kad vienas iš asmenų, nagrinėjusių malonės prašymus, buvo ir kpt.

Jonas Noreika. Prokuroras 1941 m. liepos 7 d. rašė ponui Kalėjimo viršininkui: „Prašau sušaudytinus perduoti atvykusiai šaulių būrio apsaugai“ (*Prokuro 1941 m. liepos 20 d. raštas Ponui Kalėjimo viršininkui, LCVA, f. R-1441, ap. 1, b. 13, l. 9 a.p.*).

Manome, kad 1941 m. birželio sukilimo metu ir po jo atsikūrusi lietuvių administracija, kuri vertino save kaip nepriklausomos Lietuvos administraciją, turėjo teisę persekioti asmenis, sovietų okupacijos laikotapiu bendradarbiavusius su režimu, kuris vertintinas kaip Sovietų Sąjungos 1940 m. vasarą neteisėtai įvykdytos okupacijos ir aneksijos pasekmė bei atsakingas už masinį gyventojų naikinimą (1940–1941 m. sovietinio genocido aukomis tapo per 31 tūkst. žmonių. (*Arvydas Anušauskas. „Sovietinis genocidas ir jo padariniai“*).

Lietuvių administracijos nelaimė ta, kad nacių okupacinė valdžia nepripažino lietuvių 1941 m. birželio 23 d. Kaune paskelbtos nepriklausomybės ir Lietuvos laikinosios vyriausybės, kad 1941 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos laikinoji vyriausybė buvo priversta savo veiklą prieš savo valią nutraukti. Anksčiau pateikto minėto Karo lauko teismo sprendimo nevertiname kaip fakto, sietino su Holokaustu. Kitą vertus, jis remiasi įstatymu „Organizacijų, sudarytų okupuotoje Lietuvoje ar svetimose valstybėse, dalyviams ir jų padėjėjams bausti“.

18. „Jūs savo pažymoje pripažįstate, kad Jonas Noreika nusikalto, prisidėdamas prie teisinio persekiojimo asmenų, kurie 1940-1941 m. bendradarbiavo su sovietų okupaciniu režimu“.

Taip teigdami klystate: šios Jono Noreikos veiklos nusikalstama nelaikome, ji yra teisėta dėl anksčiau išdėstytų aplinkybių.

19. „Kur Jūs esate surašę visus Jonui Noreikai pavaldžius aktyvistus, jų veiklą ir nusikaltimus?“

Nesame surašę Jonui Noreikai pavaldžių aktyvistų. Objektivių sąrašų sudaryti neįmanoma, nes nėra išlikę originalių Telšių apskrities LAF organizacijos dokumentų. Lietuvos ypatingajame archyve saugomos baudžiamosios bylos, kaip šaltinis, nelaiduoja objektyvių sąrašų sudarymo.

20. „Kodėl nepabrėžiate lietuvių kankintojų žiaurumo ir žydų aukų nekaltumo?“

Apie tai, kaip suprantame lietuvių elgseną ir žydų aukas, galite spręsti remdamiesi Holokausto tema paskelbtų LGGRT centro straipsnių visuma. Apie LGGRT centro šia tema parengtus darbus galite rasti internetiniame puslapyje www.genocid.lt

21. „Noreika, rūpindamasis savo ateitimi, išdavė Lietuvių aktyvistų frontą. Klemensas Brunius sovietams įvardijo Joną Noreiką pirmuoju tarp Telšių apskrities LNP vadū“

Klemenso Bruniaus duomenys turi būti vertinami kitų istorinių šaltinių, istoriografijos kontekste.

Jono Noreikos išdavystė skatina abejoti kelios svarbios aplinkybės:

a) jis buvo represuotas tiek nacių, tiek sovietų okupacinių valdžių.

b) po kalėjimo Štuthofe, pasirinko ne emigraciją į Vakarų, o tolesnę kovą už Lietuvos laisvę, suprasdamas, kad rizikuoja gyvybe. Taip ir nutiko: sovietų buvo suimtas ir tardomas dėl savo rezistencinės veiklos. Vilniaus garnizono Karo tribunolas Vilniuje 1946 m. lapkričio 20–22 d. pripažino J. Noreiką kaltu pagal RSFSR BK 58-1 „a“ str. ir skyrė jam mirties bausmę – sušaudyti, konfiskuojant visą jam priklausiusį turtą (*LYA. f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 1, l. 149-150, t. 4, l. 200-222, 261-265, s. b., l. 148-153*). Nuosprendis įvykdytas 1947 m. vasario 26 d. Vilniuje (Severinas Vaitiekus, *Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budeliai (1944-1947)*, Vilnius, 2002, p. 246).

22. „Telšių sukilėliai nebuvo nuginkluoti, kaip kad kitur Lietuvoje. Savo ginklus laikė iki 1942 m. sausio 1 d. Netgi Telšių apskrities viršininko A. Ramanausko skelbtą 1942 m. vasario mėn. 6 d. savanorių į Lietuvos savisaugos dalinių surašymą nacių Vokietija niekaip nemini. Kur Jūs pabrėžiate atsakomybę už šiuos dalinius“?

Ši argumentacija nėra susieta su istoriografija lietuvių savisaugos dalinių tyrimų tema. 1941 m. Birželio sukilimo metu pasipriešinimo judėjimo dalyvių vienas iš siekių buvo atkurti iki sovietų okupacijos Lietuvoje buvusią tvarką. Kaune 1941 m. birželio 23 d. buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė, Vilniaus mieste įsteigtas Vilniaus miesto ir srities komitetas. Tai buvo aukščiausiosios lietuvių valdžios įstaigos. Vienas iš jų uždavinių buvo atkurti tokią Lietuvos kariuomenę, kokia ji buvo nepriklausomybės laikotarpiu. Susidarė du lietuvių kariuomenės atsikūrimo centrai – Vilniuje ir Kaune. LLV krašto apsaugos ministras Stasys Raštikis atsiminimuose rašo, kad vokiečiai vyriausybei neleido net kelti klausimo dėl kariuomenės atkūrimo. Vietoje kariuomenės buvo leista sudaryti tik savisaugos policijos dalinius (*S. Raštikis, Lietuvos likimo keliais, Kaunas, 1996, t. t. 4, p. 341*). Lietuviai tuo pasinaudojo tikėdami, kad ateityje batalionai taps nepriklausomos Lietuvos kariuomenės branduoliu. Lietuvių savisaugos batalionai nacių okupacijos laikotarpiu buvo pačios gausiausios, pastoviausios, ilgiausiai veikusios lietuviškos karinės formuotės. Istorikas dr. R. Zizas tvirtina, kad buvo suformuoti 26 batalionai, kuriuose tarnavo apie 12–13 tūkst. vyrų (*R. Zizas, Lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų karių nuostoliai Vokietijos ir SSRS karo metu (1941–1945), Karo archyvas, Vilnius, 2004, t. XIX, p. 196–197*).

23. „Telšių apskrities viršininko Augustino Ramanausko ir Telšių burmistro šimtai raštų parodo, kad lietuviai patys, be vokiečių, sulaukė žydus, tvarkė getus, iš jų savo įsakymu išvesdavo žydus ir vėl nusivesdavo, ir jų turtą dalino dar gyviems esant.“

Šią formuluotę laikome tendencinga. Visų potvarkių, susijusių su žydų diskriminacija, getais, turtu, kilmė sietina su vokiečių okupacinės valdžios įstaigomis. Žydų diskriminavimo iniciatyva 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį sietina su vokiečių karinės administracijos, o nuo 1941 m. liepos pabaigos su vokiečių civilinės administracijos, t. y. su Šiaulių apygardos, į kurios sudėtį įėjo ir Telšių apskritis, komisaro Hanso Geweckes veikla.

24. „Jūs savo pažymoje ypač remiatės kun. Povilo Pukio parodymais, kad Noreika apskritai buvęs Plungė miesto komendantu, tik nesiryžtate pasidalinti jo žodžiais: „Kartu su Alimu komendantūroje dirbo Noreika“. Tai sutampa su Pakalniškio prisiminimais, kad Noreika dirbo komendantūroje ir įsakė Plungės žydus išžudyti. Savo

pažyma patvirtinate, kad LAF Telšių apskrities vadui Noreikai pavaldus LAF Plungės vadas Povilas Alimas organizavo žydų sušaudymą ir jų nuvedimą į Kaušėnus“.

Aplinkybes, kodėl J. Noreikos nelaikome Plungės komendantu, 1941 m. liepos 12-13 d. žudynių ties Kaušėnais dalyviu, iniciatoriumi, organizatoriumi esame pateikę straipsnyje, skirtame Jono Noreikos biografijos kontraversijų tyrimui (*Alfredas Rukšėnas, Jono Noreikos – Generolo Vėtros biografijos kontraversijos, Genocidas ir Rezistencija, 2016, Nr. 1(39), p. 39-62*).

Pats Povilas Alimas žudynių neinicavo. Pagrindiniai žudynių ties Kaušėnais iniciatoriai ir organizatoriai buvo naciai, kurie Povilą Alimą pajungė savo valiai – Trečiojo reicho vadovybės uždaviniui, susijusiu su žydų genocidu, įgyvendinimui.

25. „VFR prokurorams buvo neaišku, kas iš vokiečių atsakė už Plungės ir apskritai Telšių apskrities žydų žudynes, tad 1967-1970 kreipėsi į SSRS pagalbos. Sovietų saugumiečiai ištyrė, kad Plungės žudynėms vadovavo būrio vadas Stanislovas Lipčius ir jo pavaduotojas Povilas Alimas, kad Telšių žydų žudynėse dalyvavo tik 8 vokiečiai. Tai sutampa su Štalekerio ataskaita, kad vienas Einsatzkommando 2 būrys (maždaug 30 karių) atsakingas už visą Šiaulių apygardą, įstengė išžudyti 42 tūkst. žydų.“

Jau rašėme, kad 1941 m. liepos 12 -13 d. Telšių apskrities Plungės valsčiuje ties Kaušėnu kaimu vykusias žudynes inicijavo, organizavo ir joms vadovavo vokiečių represinių struktūrų atstovai, o vykdė Povilas Alimas su savo būrio nariais. Taip mano ir vokiečių istorikas Christophas Dieckmannas (*Christoph Dieckmann, Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944, Göttingen, 2011, Band 2, S. 854, 860*).

Dar prieš karą buvo numatyta, kad okupuotoje Lietuvos teritorijoje karinės administracijos laikotarpiu vyks bendradarbiavimas tarp karinės administracijos ir vokiečių policinių struktūrų. Vermachto vyriausios vadovybės viršininko Wilhelmo Keitelio 1941 m. kovo 13 d. direktyvų viename punkte buvo teigiama: „SS reichsführeris kariuomenės operacijų srityje pasiruošimą politiniam valdymui vykdo pagal iš fiurerio gautas ypatingąsias užduotis, kurios kyla iš dviejų priešingų politinių sistemų kovos, turinčios viską galutinai išspręsti (aus dem endgültig auszutragenden Kampf). Šių užduočių ribose SS reichsführeris veikia savarankiškai, savo atsakomybe. SS reichsführeris rūpinasi, kad jam, vykdamas savo užduotis, nebūtų trukdoma operacijoms. Detales vyriausioji kariuomenės vadovybė ir SS reichsführeris suderina betarpiškai“ (*Hans Buchheim, Martin Broszkat, Hans-Adolf Jacobsen und Helmut Krausnick. Anatomie des SS-Staates, München, 1994, p. 478–479*).

Vokiečių okupacijos laikotarpio (1941-1944 m.) lietuvių nepaklusnumo atveju (jeigu Povilas Alimas būtų atsisakęs vykdyti Einsatzkommando 2 būrio nurodymus), buvo galimybė pasitelkti Lietuvoje esančias vokiečių ginkluotąsias pajėgas ir nepaklusnuiosius nubausti. Tų pajėgų būtų pilnai pakakę nubausti ne tik Povilą Alimą su jo būriu, bet ir apskritai visą Telšių apskrities LAF organizaciją.

Taip teigdami remiamės šiomis istorinėmis aplinkybėmis:

a) 1941 m. birželio pabaigoje naciams okupavus Lietuvą, ji tapo pavaldi Baltijos šalių karinei administracijai, kuriai vadovavo kariuomenės užnugario srities vadas generolas K. von Roques. Generolo štabas iki 1941 m. liepos 17 d rezidavo Kaune, po to persikėlė į Rygą. Svarbiausias karinės administracijos uždavinys buvo palaikyti rimtį ir tvarką. Svarstyti

svarbesnius politinius klausimus karinei administracijai buvo uždrausta. Vakarinė Lietuvos dalis buvo pavaldi 821-ajai Šiaurės armijų grupės karo lauko komendantūrai Kaune, kuriai iš pradžių vadovavo gen mjr. Pohlis. Kauno komendantūrai buvo pavaldus 609-asis (Kaune) ir 307-asis (Šiauliuose) apsaugos batalionai. Rytinės Lietuvos ir kaimyninės Gudijos apskritis užėmė Centro armijų grupės 403-ioji divizija, kuriai vadovavo Wolfgangas von Dittfurts. Vilniuje buvo įsteigta 749-oji (vėliau ji tapo 814-ąja) karo lauko komendantūra. Nuo 1941 m. rugpjūčio pabaigos visa Lietuvos teritorija buvo pavaldi apsauginės srities komendantui Pohliui. 1941 m. lapkričio 1 d. vietoje jo paskirtas buvęs Vokietijos karo atašė Lietuvoje Emilis Justas. Savo ruožtu jis buvo pavaldus Ostlando vyriausiajam kariuomenės vadui gen. ltn. Friedrichui Brämeriui, rezidavusiam Rygoje. Mažesniuose Lietuvos miestuose veikė komendantūros. Karo lauko komendantūroje tarnavo 12 karininkų ir 40 puskarininkų bei eilinių, o vietos komendantūrose – po 2-3 karininkus ir 12-20 eilinių. Didesniuose miestuose karo lauko komendantūroms buvo pavaldūs 1-2 apsaugos batalionai, o vietos komendantūroms – kuopos. Karo lauko komendantūroms buvo pavaldžios slaptosios karo lauko policijos ir žandarmerijos grupės. Joms vadovavo komendantūrų žvalgybos viršininkai. Karo belaisvių apsaugai buvo skiriami papildomi vermachto daliniai. Karinės instancijos privalėjo palaikyti užnugario rimtį ir rūpintis jo saugumu, saugoti karinius objektus, geležinkelius, kovoti su partizanais ir sabotuotojais. Okupuotos Lietuvos teritorija karinės administracijos buvo valdoma iki vokiečių civilinės administracijos įvedimo 1941 m. liepos 25 d. Vermachto komendantūros sprendė beveik visus karinius ir civilius reikalus. Karo komendantūrų įsakymais buvo imami įkaitai, šaudomi civiliai gyventojai ir karo belaisviai, grobiami valstybiniai ir kooperatiniai sandėliai, nustatomos kainos ir pinigų kursas, užiminėjami pastatai ir butai, rekvizuojami arkliai ir maisto produktų atsargos, nustatomos komandanto valandos (*Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941-1944 m.), Vilnius, 1998, p. 71-72*).

Vokiečių istorikas Christophas Dieckmannas teigia, kad vokiečių karinės administracijos valdymo laikotarpiu Lietuvos teritorijoje yra veikusios Šiaurės ir Vidurio armijų užnugario 207-oji, 281-oji, 285-oji, 403-oji apsaugos divizijos kartu su 2-uoju, 65-uoju, 105-uoju, 131-uoju rezervinės policijos batalionais. Nuo liepos vidurio veikė ir 11-asis, 323-asis rezervinės policijos batalionai. Taip pat Lietuvoje veikė ir aukštesniajam SS ir policijos vadui (Russland-Nord) pavaldus pulkas Nord su 53-uoju, 319-uoju, 321-uoju policijos batalionais. Taip pat veikė vokiečių saugomo policijos ir SD Operatyvinė grupė A ir Operatyvinės grupės B padaliniai. Laikui bėgant didelės dalies šių dalinių dislokacijos vietas kito (*Christoph Dieckmann, Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944, Göttingen, 2011, Band 1, S. 285*).

b) Už kelis nukautus vokiečių karius Kretingos apskrityje vokiečių kariuomenė sušaudė 40 Kretingos apskrities Ablingos gyventojų. 1941 m. birželio 23 d. vokiečių kariuomenės dalinys nuginklavo ats. ltn. Meškelių vaudovaujamą sukilėlių būrį ir 42 būrio vyrus sušaudė Nemuno pakarantėje. Išsigelbėti pavyko tik vienam, staiga šokusiam į Nemuną. Nužudyti lietuvių sukilėliai buvo palaidoti Alytaus ir Rubonių kapinėse. Tą pačią dieną vokiečių kareiviai Alytuje sušaudė kunigą Paulavičių ir vikarą kunigą Mazurkevičių už tai, kad bažnyčioje pasislėpę raudonarmiečiai nušovė du vokiečių kareivius. Vokiečių kariuomenės smurtas nesiliovė ir kitą dieną. Už vokiečių karių apšaudymą birželio 24 d. buvo sušaudyta nemažai civilių Alytaus gyventojų. Pirmomis karo dienomis vokiečių kariai nekaltus gyventojus žudė įvairiose vietose: Kudirkos Naumiestyje, Suvalkų Kalvarijoje,

Marijampolėje, Lazdijų apskrities Verstaminų ir Kirceliškės kaimuose, Tauragėje, Kretingoje (*Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941-1944 m.), Vilnius, 1998, p. 69-70*).

c) Už įsakymų nevykdymą vokiečių okupacinės valdžios pareigūnai lietuvių dalinių nariams grasindavo sankcijomis. 1941 m. liepos mėnesio pradžioje, žydų žudynių metu Kauno VII forte, Tautinio darbo apsaugos bataliono 1-osios kuopos vadas kpt. Bronius Kirkila kalbėjo būrio vadui jaun. ltn. Jonui Plungei, kad jei jie nešaudys, tai juos pačius sušaudys vokiečiai (*Jono Plungės 1979 m. kovo 4 d. raštas LSSR KGB Tardymo skyriaus viršininkui, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47745/3, t. 2, l. 51-52*). Buvęs 2-ojo Pagalbinės policijos tarnybos bataliono (vadas mjr. Antanas Impulevičius) 1-osios kuopos vadas ltn. Z. Kemzūra kalbėjo: „Į masinius žydų šaudymus aš žiūrėjau neigiamai ir Slucke aš vokiečių vienam karininkui pasakiau, kad mes šaudyti nenorime. Tuomet karininkas man pagrasino pistoletu sušaudymu.“ (*Zenono Kemzūros 1961 m. rugsėjo 30 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47386/3, t. 1, l. 195*). Savisaugininkas Stasys Nėnius kalbėjo, kad atsisakymas šaudyti žydus Kauno VII forte kareiviui galėjo reikšti sušaudymą arba pasodinimą į kalėjimą (*S. Nėniaus ir J. Baranausko 1947 m. rugsėjo 2 d. akistatos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9592/3, l. 171a.p.*). Buvęs savisaugininkas Juozas Surmas prisimena, kad žmonių naikinimo operacijos Kauno Mickevičiaus slėnyje metu buvo užmuštas lietuvių karys, kuris atsisakė šaudyti aukas (*J. Surmo 1946 m. liepos 11 d. apklausos protokolas, Masinės žudynės Lietuvoje (1941-1944), Vilnius, 1965, d. 1, l. 268*).

26. „Rukšėnas mini Noreikos vadovaujamos „Žemaičių žemės“ delegacijos narius P. Alimą ir B. Juodikį, bet nutyli, kad tai buvo žydų žudynių rengėjai.“

A. Rukšėno straipsnyje, skirtame Jono Noreikos biografijos kontraversijoms, aiškiai kalbama apie Povilą Alimą, kaip žydų žudynių dalyvį Plungės valsčiuje ties Kaušėnų kaimu 1941 m. liepos 12-13 d. B. Juodikis neminimas, nes straipsnyje aiškinamasi, ką per minėtas žudynes darė ir ko nedarė J. Noreika, o ne B. Juodikis (*Alfredas Rukšėnas, Jono Noreikos – Generolo Vėtros biografijos kontraversijos, Genocidas ir Rezistencija, 2016, Nr. 1(39), p. 53-55*).

27. „A. Bubnys savo knygoje mini P. Alimą, B Juodikį kaip sukilimo dalyvius, bet vėl gi nutyli jų nusikalstamą veiklą.“

Knygos rengimo metu nebuvo keliamas uždavinys ištirti sukilimo santykį su Holokaustu. Jūsų pastaba būtų teisinga tuo atveju, jeigu toks uždavinys būtų keliamas, bet nebūtų atliktas.

Generalinė direktorė

Teresė Birutė Burauskaitė

Alfredas Rukšėnas, tel. (8~5) 266 1519, el. p. alfredas.ruksenas@genocid.lt
Dalius Egidijus Stancikas, tel. (8~5) 275 1266, el. p. dalius.stancikas@genocid.lt